

Llengua i cultura: una proposta al diàleg

Josep Picó, director de la Institució Valenciana d'Estudis i Investigacions, contesta amb aquesta opinió la ponència que alguns escriptors van presentar al Congrés d'Intel·lectuals celebrat a València, reproduïda en aquestes planes, sobre la situació cultural valenciana.

El document sobre *Llengua, literatura i poder* que ha aparegut publicat per EL TEMPS (juliol 1987), signat per un grup de professors valencians que l'han presentat al Congrés d'Intel·lectuals i Artistes, és un paper que, a banda de manifestar la forma de pensar dels seus autors, té la virtut d'incitar a la reflexió a tots aquells que d'una manera o altra estem interessats o ens ocupem de la cultura al nostre País. Tractaré de donar una primera resposta a aquesta incitació, amb la finalitat, si més no, de contribuir al diàleg i, si pot ser, al seu aclariment.

Una primera cosa que hauríem de constatar és que la ponència pretén ser la veu de continuïtat de la participació valenciana al Congrés del 37; una veu, però, parcial, perquè una ponència representativa hauria d'haver contemplat un ventall bastant més ampli de la cultura del país i haver-hi inclòs artistes i intel·lectuals d'altres disciplines. Això fa que aquest document contemple la cultura sols sota la versió lingüística i que descure la multiplicitat de tots els seus aspectes.

L'actitud d'aquest grup d'escriptors en llengua catalana manifesta la seua preocupació per un dels trets fonamentals de les cultures minoritàries, el de la llengua, i engega una denúncia de la situació d'aquesta al País Valencià fonamentada en la crítica a tres dels seus aspectes: a) l'aspecte legal (Constitució i Estatut d'Autonomia), b) l'aspecte històric (franquisme) i c) l'aspecte polític (la política cultural del PSOE).

Quant a la seua crítica a la Constitució, que opta per «reconèixer» en lloc de «defensar» la llengua, estiguem o no d'acord en el tema, poc podem fer contra una «carta» que ha estat aprovada per la majoria dels ciutadans de l'estat, probablement perquè els nacionalistes que tenen com a nació Espanya en són més que els nacionalistes d'altres nacionalitats més petites. És un tema de dominació de majories sobre minories. Quan es viu en democràcia, i més en el terreny de la democràcia formal burgesa de l'estat de dret, el tema de les majories i minories és terriblement condicionador per a molts plantejaments intel·lectuals i polítics.

Sobre l'Estatut d'Autonomia del País Valencià i l'actitud política del PSOE local sí que voldria fer algunes con-

Josep Picó.

sideracions que poden aclarir una mica determinades actuacions i postures polítiques. Una primera consideració que caldria no oblidar a l'hora d'encetar un diàleg o una reflexió sobre la nostra cultura és el coneixement i l'explicitació de les coordenades en què s'ha mogut fins ara, encara que sols siga per ajudar a la comprensió dels successos i de les diverses opcions culturals que s'hi manifesten. A mi em sembla que aquestes coordenades no passen exclusivament per la llosa històrica de la dominació del castellà sobre el valencià, o l'herència del franquisme, com els ponents subratllen, sinó que caldria considerar també els condicionaments de l'estructura social del país, la voluntat popular dels ciutadans o l'interrogant sobre el discurs lingüístic com a eix vertebrador de la cultura, entre d'altres.

Comencem per fer algunes consideracions sobre la voluntat popular dels ciutadans. Aquesta voluntat popular, amb totes les deficiències i alienacions

que es vulga, va donar el seu suport polític, en les primeres eleccions autonòmiques, al PSOE i no a cap dels partits nacionalistes que aleshores es presentaven. Això va canviar radicalment la definició de la situació de les diverses opcions polítiques, i alguns no tinguérem més remei que acceptar la realitat i replantejar moltes de les nostres anàlisis i dels nostres arguments. A partir d'aquí, la definició de la situació al país, o la seua lectura, com es vulga, no ha estat mai la mateixa per al partit en el poder que per als que pensaven trobar una major o menor identitat entre el vot socialista i el nacionalista.

El PSOE valencià es va trobar amb la sorpresa de ser l'únic partit d'esquerra, per molt moderada que siga, que, fent-se ressò de la demanda nacionalista progressista, havia de practicar una determinada política cultural nacionalista, perquè en les altres autonomies on hi havia llengua diferenciada els partits que hi governaven i la seua clientela eren de dretes, no tenien relació amb el partit que governava l'estat, ni, per tant, cap supeditació concreta a la política general; ben al contrari, el seu paper, més còmode per al nacionalisme de dretes, era d'oposició, una oposició que barrejava reivindicacions culturals amb polítiques econòmiques conservadores i regressives.

El socialisme espanyol ha seguit fonamentalment una tradició de mediació política.

Cal dir que la tradició del socialisme europeu que ha seguit el socialisme espanyol és fonamentalment una tradició de mediació política en la societat a través de l'estat, eina fonamental dels seus postulats, i, per tant, poc vel·leïtosa amb les polítiques autonòmiques o regionals. Ací, el socialisme estatal cedeix les autonomies per una mescla de variables que comprenen la pressió reivindicativa, la força de la història i el desig d'aprofundir la democràcia. Aquesta desgana estatal es veu reforçada en el nostre cas per l'escassa repercussió electoral del nacionalisme valencià d'esquerres, dues forces que influiran en les postures polítiques del PSOE pel que fa al fet nacional valencià, que, empaïtat per uns i per altres en els símbols progressistes d'identitat, acaba cedint als postulats de la legitimació històrica de la dreta. ¿Què podria fer, quan els socialistes i totes les forces de l'esquerra parlamentària a Madrid ja havien legitimat la dreta espanyola, no menys reaccionària que la nostra?

Amb aquesta cessió, el PSOE valencià guanya el discurs administratiu a costa de perdre el discurs expressiu històric i es disposa a donar suport al discurs expressiu del nacionalisme més possibilista, cosa que suposa, evidentment, retalls en l'Estatut d'Autonomia i en la vida política dels escassos nacionalistes del PSPV que encara no han cedit en la seua utopia.

A partir d'ací, la lectura del PSOE sobre la realitat cultural del país diferirà de la lectura nacionalista, que té una representació popular extremadament minoritària. El PSOE valencià intueix que, si assumeix la lectura del nacionalisme històric, li pot costar la vida política, però al mateix temps no pot prescindir de la seua ajuda i suport si vol fer una política cultural progressista, i obri les portes de bat a bat a tots els que vulguen entrar en el seu projecte.

En els anys que van del Congrés de Benicàssim a les recents eleccions autonòmiques del 87, els nacionalistes del PSOE que feren la unitat contemplen el desembarcament

en el PSOE de quasi tots els que no l'havien volgut fer abans i de molts nacionalistes extraparlamentaris d'esquerra, que constituïran els quadres i la infanteria de les institucions culturals i que conformen l'eina humana necessària per al suport de la política cultural del PSOE i, per descomptat, la lingüística.

Dins d'aquesta lectura del PSOE que ha fet retalls estatutaris en la política lingüística es pot llegir entre línies una definició cultural del país geogràficament fragmentada, amb diversos nivells de sensibilitat respecte al problema lingüístic, on el discurs teòric nacionalista ha estat massa homogeni i poc comprensiu per a contemplar una realitat tan heterogènia. Suppose que aleshores el PSOE s'hauria de preguntar: ¿Fins a quin punt puc forçar la realitat social en el tema de la llengua? ¿Quin cost estic disposat a suportar? ¿Quines són les prioritats culturals que cal encetar i quin temps cal emprar-hi? ¿Es pot forçar la realitat a costa de perdre vots amb el risc de girar cap a la dreta, o és millor fer polítiques lentes i a llarg terme en alguns aspectes de la cultura?

Convindrem, almenys, que les preguntes són de sentit comú i fàcils de fer, però que les respostes són una mica més difícils, i que el discurs científic i el polític no sempre coincideixen. A més, el socialisme ha estat marcat històricament no sols per la mediació estatal sinó també per entendre la política cultural com una praxi que tendeix a fomentar aspectes menys vinculats directament a l'emancipació lingüística territorial, i per això ha prioritzat sempre les inversions en educació, higiene, atur, esport, etc., i amb el modern discurs expressiu de la imatge està molt preocupat, com és obvi, per la televisió, i potser per això hi ha hagut una insistència tan gran en la TVV. És a dir, que, per la seua ideologia, els socialistes han fugit de les fragmentacions culturals —històricament molt capitalitzades per la dreta— i han preferit les homogeneïtats que arrosseguen una imatge més igualitària.

És possible que a aquesta herència cultural del socialisme, en la seva actitud respecte a les diferències lingüístiques, s'afegesca avui dia el canvi en les actituds i comportaments dels partits en tot Europa. La política, en aquests darrers decennis, ha estat molt influenciada per les lleis del mercat, l'oferta i la demanda, i no es planteja, com fa unes dècades, models de societat alternatius, perquè a curt terme ja n'ha acceptat un com a definitiu i, per tant, els programes rígids s'han fet flexibles i l'oferta ha de tenir una certa relació amb la demanda.

A més, en el cas de la llengua, encara que siga veritat que conforma l'eix d'una cultura, els llenguatges avui en dia s'han pluralitzat. L'actitud discursiva de l'home ja no s'expressa exclusivament per la paraula o el text, sinó que el nostre món actual ha estat envaït pel llenguatge de la imatge, de la música, de l'expressió cinètica. Han crescut i creixeran encara més els àmbits culturals que no necessiten la paraula com a vehicle d'expressió, es desenvolupa a passos de gegant una cultura fora de la paraula. Si la paraula ha perdut terreny, el text encara n'ha perdut molt més, i els que ens dediquem a aquest món ho sabem; es tanquen llibreries, fan fallida editorials, minva el nombre de lectors.

L'autoritat de l'ordre verbal està desapareixent, la cultura llibresca és cada vegada més rara, perd la seua hegemonia i, per contra, el llenguatge de la imatge i el musical estan assolint caràcter universal. No crec, com alguns han dit, en la mort del text, però sí, que estem entrant en una època on predominarà la pluralitat de llenguatges i el trencament de fronteres culturals. Això relativitza el discurs de la llengua com a eina vertebradora d'una cultura. Prova evident n'és que la definició clàssica de l'intel·lectual s'ha pluridimensionat i ha envaït molts altres camps de la cultura. Això fa que alguns pensen que el redreçament cultural no passa sols o necessàriament per la llengua i que pot ser que la política lingüística haja perdut el tren de la història per a les generacions actuals, que ja no pertanyen a la cultura del llibre.

Personalment, no sóc d'aquesta opinió, sinó al contrari, crec que s'ha de fer una política molt activa lligada a la lectura i al text, que és un medi molt més reflexiu i un llenguatge de difícil substitució. A més, està encara per veure el futur dels altres llenguatges, que en molts casos recolzen en les diverses versions del primer. De tota manera, aquesta aparició i expansió d'altres llenguatges ha influït molt en les polítiques culturals dels partits socialistes europeus, que han assimilat ràpidament aquest discurs.

El segon punt que volia abordar, i al qual tampoc no es referien els escriptors, és el dels condicionaments estructurals del País Valencià. La història del domini del castellà sobre el valencià és una llosa temporal tan gran que alguns pensen, si es tenen en compte les consideracions anteriors, que és irreversible i que assistim a un procés irrecuperable. El colofó n'ha estat

la dictadura franquista. Hi ha, però, algun altre element que caldria analitzar, com, per exemple, l'estructura social fonamentalment agrària del País Valencià. Alguns han acusat Fuster de subratllar massa, als anys 60, l'estructura agrària del país, quan ja s'iniciava i s'hi assentava la industrialització. A mi em sembla tot al contrari: jo crec que s'hi ha insistit poc, que s'ha sospesat poc i que aquesta estructura ha condicionat una mentalitat agrària que va molt més enllà en el temps de la reducció dràstica de la població activa en aquest sector, i que té molt a veure amb els hàbits culturals de l'ensenyament, la lectura, el lleure, l'esport, la diversió.

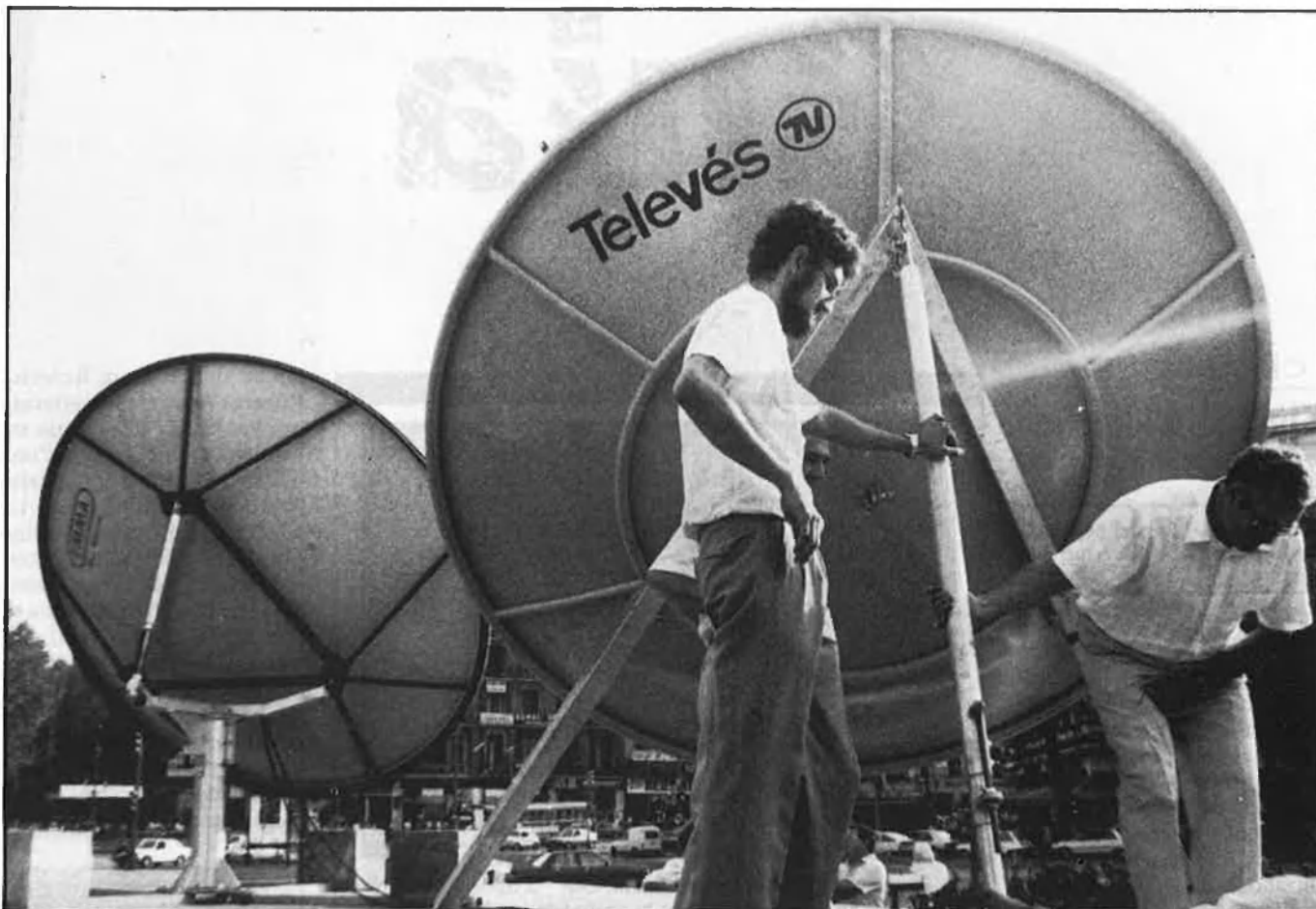
Tan desproveïts com estem d'estudis escaients, fa la impressió que el ruralisme del país ha donat un índex molt alt d'analfabetisme funcional, que el divorci entre universitat i societat no ha estat degut sols al franquisme, sinó que és un tret propi de totes les cultures agràries, que la manca de teixit social i d'institucionalització cultural, o de qualsevol mena, és també producte d'aquesta realitat i que, per acabar-ho de rematar, la dictadura ha suposat un parentesi que ens ha portat de la cultura de la paraula i del text a una cultura hegemònica de la imatge sense haver passat per un període intermedi de cultura política, com s'ha esdevingut en d'altres països o nacionalitats més industrialitzades que la nostra.

Ens hem trobat, doncs, després del franquisme, amb una societat desinstitucionalitzada, amb un alt nivell d'analfabetisme funcional, culturalment fragmentada, lingüísticament castellanitzada i amb sensibilitat molt desigual quant al problema de la llengua, sense una cultura popular que servís de suport als nous plantejaments, i amb una comunicació pública discursiva mitjançada ja definitivament per la imatge televisiva. Hauria d'afegir que per fortuna, i de moment, la ciutadania ha donat la seua confiança pública a un partit d'esquerra moderada. ¡Com hauria desitjat Amendola, en *Gli anni della Repubblica*, que una formació d'esquerra moderada hagués governat del Laci cap avall!

En aquesta situació, el PSOE valencià, un partit sense tradició local i alimentat per sectors molt heterogenis, es troba de sobte amb l'hegemonia política i cultural, i en els quatre primers anys comença a revifar institucions, a crear

S'ha de fer una política molt activa lligada a la lectura i al text.

L'actitud discursiva de l'home s'expressa amb una pluralitat de llenguatges.

tot un aparell administratiu, a multiplicar les inversions en cultura; tracta d'omplir buits, de recuperar professionals, i llança una oferta continuada on poden aplegar-se tots aquells que tinguen un projecte seriós. S'enceten projectes que fa pocs anys no s'haurien ni somiat, i tot això es fa possible gràcies a la col·laboració no sols dels militants del PSOE sinó d'un nombre considerable de professionals independents o d'altres ideologies als quals, en termes generals, no se'ls demana el canvi de confessionalitat ideològica. Em sembla, per tant, que —ho torne a dir— en línies generals la major part de publicacions i d'escriptors del País Valencià, incloent-hi els de llengua catalana, han trobat el suport del poder polític i institucional per a les seues idees, i no estic d'acord amb l'afirmació que «s'ha fet una oferta restringida als intel·lectuals contemplats amb confiança pel partit del govern», com diuen els ponents.

Ara bé, és evident que en aquesta oferta s'ha obviat idees i projectes que no corresponen a la lectura que té sobre les necessitats culturals el partit en el poder, com, per exemple, prendre mesures generals per a l'ensenyament en valencià a l'escola, o d'altres. El partit, en la seua política lingüística, està en el seu dret de negar polítiques o subvencions públiques a tot allò que pensa que no correspon a la voluntat popular que li ha estat delegada, i si en aquesta actitud s'equivoca, la mateixa voluntat popular li negarà el vot en pròximes ocasions i el farà passar a l'oposició.

Açò no invalida, evidentment, les crítiques, que tan necessàries són per a la transparència social; ans al contrari, es tracta de sospesar-les i generalitzar-les a d'altres circumstàncies i sectors de la societat valenciana. És veritat que la situació de l'escriptor en català és relativament marginada

i que les publicacions catalanes semblen també marginades, però és molt dubtós que això siga degut a una voluntat marginadora del PSOE. La marginació de l'escriptor en català és deguda fonamentalment a un conjunt de variables històriques i estructurals que han incidit en la debilitat del mercat. Ara bé, és *possible* que el comportament del mercat es puga modificar amb el temps, amb una política lingüística escaient a curt i a llarg terme, com demanen els ponents, que abaste el camp de l'ensenyament, dels mitjans públics de comunicació, etc. En la instrumentalització d'aquesta política és on rauen les diferències entre els signants de la ponència i el partit del poder, i on a mi em sembla que les utopies s'han de graduar i han de cedir, almenys a curt terme i en la praxi política, al realisme, si no volem que els remeis tinguen pitjors efectes que la malaltia.

Voldria acabar deixant obert el debat amb algunes qüestions sobre les quals caldria reflexionar. A mi em sembla que per a parlar de «fracàs nacionalitari» de la transició, com han fet els ponents, hauríem d'aclarir ben abans les condicions de possibilitat de l'èxit, contemplant no sols els arguments dels congressistes o els que ací, de manera apresada, he tractat de subratllar, sinó molts altres, com ara l'actitud no sols de la burgesia sinó de les classes populars respecte a la cultura, el paper desenvolupat per la Universitat, la condició de la dona valenciana i la seua actitud pel que fa la llengua, la cultura política dels sindicats, les formes d'integrar-se la immigració, etc., que potser ens farien llum per a una anàlisi més exhaustiva i completa, no siga que en lloc de fracàs nacionalitari de la transició ens trobem amb una absència quasi total de condicions de possibilitat, almenys en els termes temporals que alguns haurien desitjat. □